

Milan B a l i ć

30 godina zaštite spomenika kulture u okviru 30. obljetnice oslobođenja naše zemlje - međunarodna godina arhitektonske baštine

TRIDESET GODINA ZAŠTITE SPOMENIKA KULTURE
U SLAVONIJI 1945 - 1975

I ako je organizirani rad službe zaštite spomenika kulture u našoj zemlji otpočeo prije više od jednog stoljeća, vrijednost i veličina našeg kulturnog nasljedja nije kompleksno sagledavana jer to nije išlo u prilog ranijih nenarodnih režima.

U toku NOB-e, pored stvaranja državnosti i ostalih aktivnosti poduzetih za dobrobit naše domovine, sagledana je i potreba čuvanja spomenika kulture, što se u početku NOB-e očitovalo u spašavanju spomeničkog fundusa od ratnih pustošenja koliko je to bilo moguće u teškim ratnim uslovima.

Koliko se u toku NOB-e mislilo i staralo o spomenicima kulture naše zemlje najbolje svjedoči ODLUKA O ZAŠTITI I ČUVANJU KULTURNIH SPOMENIKA I STARINA, koju je donio predsjednik nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije Josip Broz Tito, 20. veljače 1945. godine u tek oslobođenom Beogradu.

Pored člana 1. ove Odluke u kojem se navodi što se sve stavlja pod zaštitu države, vrlo je važan 2. član Odluke koji govori da će vojni štabovi Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije odmah po ulasku u oslobođeno mjesto pružiti punu zaštitu spomenicima kulture, a nadzor i rukovanje sa njima biti će povjereno stručnjacima.

Pomenuta Odluka druga Tita je od neprocjenjive vrijednosti jer su se zahvaljujući toj Odluci, u tim ratnim danima, kada je neprijatelj gubeći na frontu u samrtnom hropcu nastojeći da iza sebe ostavi pustoš, spasila mnogobrojna remek djela naše prošlosti.

Odluka o zaštiti i čuvanju kulturnih spomenika i starina od povijesnog je značaja za službu zaštite spomenika kulture u našoj zemlji, jer je prije svega d o n e s e n a p r i j e konačnog oslobođenja Jugoslavije u vrtlogu ratnih razaranja i postala je osnov za sve dosadašnje zakone o zaštiti spomenika kulture.

Nakon donošenja pomenute Odluke u Zagrebu je iste godine formirana Komisija za zaštitu i čuvanje spomenika kulture - K O M Z A , koja je imala jedan od glavnih zadataka da organizira u NR Hrvatskoj zaštitu spomenika kulture.

Stručnjaci osječkog muzeja /Muzej Slavonije/: Dr. Josip Bösendorfer, Dr. Danica Pinterović, prof. Josip Leović i Hilda Tompak-Hećej, koja tek što se vratila iz NOB-e, upućeni su na rad kao terenski radnici KOMZE, sa zadatkom da pišu, evidentiraju i organiziraju otpremu predmeta koji imaju spomeničke odlike iz slavonskih dvoraca i konfisciranih objekata. Osječki muzej je tada postao centralno sabiralište pokretnih spomeničkih predmeta.

Iste godine, 23.VII 1945. donesen je Opći zakon o zaštiti spomenika kulture, kojim su proglašeni narodnim dobrom i stavljeni pod zaštitu države svi nepokretni i pokretni spomenici, bez obzira u čijem su vlasništvu.

Naredne, 1946. godine Konzervatorski zavod iz Zagreba poslao je prof. Andjelu Horvat u Slavoniju da izvrši pregled spomenika kulture kako bi se steklo pravo stanje o spomenicima kulture poslije rata. Dvije godine kasnije, 1948. Konzervatorski zavod u Zagrebu je reorganiziran, te uspostavlja mrežu počasnih konzervatora na području NR Hrvatske, čija je bila zadaća da pored propagande o čuvanju spomenika izdaju suglasnosti (putem Konzervatorskog zavoda) za građevne radove na spomenicima kulture. Prvim počasnim konzervatorom u Slavoniji i Baranji imenovana je odlukom Ministarstva prosvjete 20.X 1948. godine Dr. Danica Pinterović, stručnjak osječkog muzeja.

Pored svojih redovnih poslova u muzeju, Dr. Pinterović je vrlo uspješno radila kao počasni konzervator, kako na aktivnoj zaštiti, evidenciji, inspekciji, tako i na propagandi spomenika kulture, bilo da je pisala u dnevnim i stručnim listovima, ili putem predavanja Društvima prijatelja starina u Valpovu, Đakovu, Našicama i drugim mjestima Slavonije, ili predavanjima na osječkom radiju.

U toku 1949. godine Dr. Pinterović je zajedno sa Dr. Josipom Bösendorferom i prof. Josipom Leovićem radi kao član terenske komisije za inspekciju kulturno historijskih predmeta, koje su Jevreji diljem Slavonije namjeravali izvesti iz zemlje, prilikom njihovog iseljenja u Izrael. Zahvaljujući pomenutoj komisiji, a najviše Dr. Pinterović, najvrijedniji predmeti i umjetničke slike ostali su u našoj zemlji. /primjerice veći dio zbirke Bernarda Krešića iz Osijeka/.

Kao počasni konzervator Dr. Pinterović je neumorno obilazila /ponekad biciklom ili kamionom, jer tada nije bilo dosta prevoznih sredstava/ spomenike kulture od Iloka pa do Virovitice, od Batine Skele, pa do Slavenskog Broda, vršila evidenciju spomenika kulture na području bivšeg kotara Osijek, samostalno ili sa Dr. Andjelom Horvat i slikarom Jovanom Gojkovićem. Izradila je 1949.g. Prijedlog pravilnika o čuvanju starina u gradu Osijeku, koji je iste godine propisao Gradski narodni odbor u Osijeku i Konzervatorski zavod u Zagrebu, i Prijedlog Pravilnika o čuvanju spomenika kulture na terenu kotara Osijek. Godine 1951. Dr. Pinterović je izradila dodatak Pravilniku, koji se odnosi na etnološke spomenike.

Dr. Pinterović je stalno surađivala sa Konzervatorskim zavodom, koji je godinama uspješno radio na području ove regije, posebice Dr. Andjela Horvat - konzervator pomenutog Zavoda, koja je radila na evidenciji i reambulaciji pojedinih spomenika kulture Slavonije 1946.g. 1949.g. 1950.g, kada je izvršila uz pomoć Dr. Pinterović evidenciju u Baranji, Istočnoj Slavoniji i Srijemu. Godine 1953. radila je uz pomoć prof. Ivica Kovačevića na evidenciji spomenika kulture kotara Sl. Brod, 1957.g. obrađivala je kotar Viroviticu, godine 1958. područje današnjih općina Donji Miholjac, Valpovo, Našice i Orahovice. Godine 1959. Dr. Horvat radi u ekipi sa prof. Brankom Lučićem i fotografom Ninom Vranićem na evidenciji preko pedeset lokaliteta Požeške kotline i 1960.g. područje bivših kotareva Daruvar i Nova Gradiška.

Dragocjene podatke sa ovih evidencionih obilazaka Dr. Horvat je prenijela ne samo na legende fotografija fototeke Konzervatorskog zavoda u Zagrebu, već je na osnovu terenske obrade sačinila privremene popise spomenika kulture po kotarevima i po vrstama /s kartama/, radila na obradi velikog broja inventarskih brojeva pored toga objavila više desetina priloga o spomenicima kulture Slavonije i Baranje u stručnim časopisima i novinama.

U cilju očuvanja historijskih urbanističkih jezgri i pojedinačnih spomenika unutar tih cjelina Dr. A. Horvat je sačinila za područje Slavonije 9 Pravilnika o zaštiti spomenika kulture za slijedeće gradove: Sl. Požega, /1948.g./, Daruvar /1949.g./, Vukovar /1949.g./, Vinkovci /1949.g./, Đakovo /1953.g./, Našice /1953.g./, Nova Gradiška, /1954.g./, Ilok /1956./ i Pakrac /1959.g./.

Počev od 1948.g. uspostavlja se mreža počasnih konzervatora u Slavoniji i to:

- u Belom Manastiru - Andrić Dr. Arsen
- u Daruvaru - Burijan Dr. Franjo
- u Donjem Miholjcu - Dr. Viktor Sisl
- u Đakovu - Bauerlein Stjepan, a kasnije Stjepan Dvoržak, /od 1951./
- u Iloku - Meštrović Josip, prof.
- u Našicama - Turković Ernest
- u Novoj Gradiški - Horvatić Zora, prof.
- u Orahovici - Vlašić Zdenka, nastavnik
- u Osijeku, - Dr. Danica Pinterović
- u Pakracu - Dr. Novaković Duško,
- u Sl. Požegi - Fleissig Bogumil, graditelj, a kasnije Dr. Grujić,
- u Sl. Brodu - Katarina Petrović, prof.
- u Valpovu - Švajcer Josip, a kasnije Mr. F. Desatti, /od 1951.g./
- u Virovatici - Tirk N., prof.
- u Vukovaru - Tirk Dr. Dragutin

U tim poratnim godinama uz počasne konzervatore, najefikasnije su radili na spašavanju spomeničkog fonda: Muzej Slavonije u Osijeku /osnovan 1877.g./, Muzej u Sl. Požegi

/osnovan 1924.g./, Gradski muzej u Sl.Brodu /osnovan 1934.g./, Gradski muzej u Vukovaru /osnovan 1946.g./, Gradski muzej u Vinkovcima /osnovan 1946.g./, Muzej u Iloku /osnovan 1952.g./, Društvo prijatelja starina u Đakovu koje je još 1951.g. brojalo preko 200 članova i koje je iniciralo otvaranje Muzeja Đakovštine 1952.g. Društvo prijatelja starina u Valpovu koje je osnovalo Muzejsku zbirku Valpovštine 1954.g., Gradski muzej u Virovitici /osnovan 1953.g./ i Gradski muzej u Zupanji, osnovan 1953.g. uz veliko zalaganje pok.prof. Stjepana Grubera, koji je zajedno sa A.E.Brličem pokrenuo 1966.g. Glasnik slavonskih muzeja - informativni list Podružnice muzealaca Hrvatske, konzervatora i arhivista, u stvari i danas jedini list konzervatora u Slavoniji i Baranji. Prva dva broja ovog časopisa uredio je pok.prof. Stjepan Gruber, a od broja 3 /1967.g./ pa do danas odgovorni je urednik A.E. Brlič, koji od 1950.g. pa do danas aktivno radi na zaštiti spomenika kulture.

U toku svoje 25-godišnje volonterske konzervatorske službe, Brlič je brzim i efikasnim intervencijama radio na spašavanju velikog broja pokretnih spomenika, arhivalija, spomenika profane i sakralne arhitekture. Objavio je veliki broj članaka i rasprava iz oblasti službe zaštite, muzeologije, povijesti i kulture, isto kao što je pomogao službu zaštite spomenika kulture sa ogromnim brojem stručnih radova i prikaza neumorni istraživač naše kulturne baštine Dr. Kamilo Firingner.

Za svoj dugogodišnji plodni rad na zaštiti spomenika kulture, A.E.Brlič je uz Dr. Danicu Pinterović, Dr. Andjelu Horvat i akademika Dr. Cvitu Fiskovića izabran na Skupštini Društva konzervatora Hrvatske, održanoj prošle godine u Osijeku za počasnog člana DKH.

Od 1.II 1954.god. pa do svoje smrti 4.II 1961.god. dužnost konzervatorskog izaslanika za područje Slavonije i Baranje obavljao je Ing.arh. Blaž Misita-Katušić, koji je i ako u podmaklim godinama u vrlo kratkom roku uz pomoć Dr. Danice Pinterović, Dr. Büsendorfera i konzervatora iz Zagreba uspio savladati historijsku i konzervatorsku literaturu i ući u bit službe zaštite spomenika kulture.

Ing.arh. Blaž Misita-Katušić ne samo da se kao stručnjak arhitekt bavio zaštitno-konzervatorskim radovima i radio na izradi tehničke i konzervatorske dokumentacije pojedinačnih spomenika kulture, kao na primjer: izrada dokumentacije dvora Pejačevića u Strossmayerovoj ulici u Osijeku, kapela sv. Roka u Donjem gradu - Osijeku i još neki spomenici, već je proučavao arhivsku građu i terenski ispitivao naročito tursku i austrijsku utvrdu u Osijeku. Pokojni ing. Katušić objavio je u Osječkom zborniku nekoliko zapaženih studija o pojedinačnim spomenicima Osijeka, arhitekturi Osijeka, a u "Glasu Slavonije", "Đakovačkom listu" i još nekim listovima koji izlaze u Slavoniji pisao je propagandne članke o našem kulturnom nasljeđu i o potrebi čuvanja kulturne baštine.

U ovom periodu djelovanja službe zaštite spomenika kulture i razvoja muzejske službe u Slavoniji, veliku pomoć društvima prijatelja starina, povjerenicima za zaštitu spomenika kulture, muzejskim zbirkama i muzejima pružio je Dr. Antun Bauer, u početku u okviru Društva muzealaca i konzervatora, a od 1968.g. putem Muzejskog dokumentacionog centra u Zagrebu.

Na obradi etnoloških spomenika kulture /i etnografije/ Slavonije i Baranje, posebice prije osnutka Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku - istakla se prof. Zdenka Lechner, a nešto kasnije prof. Marija Gamulin i arhitekt Aleksandar Freudenreich.

Zbog neophodne potrebe proširenja mreže Zavoda za zaštitu spomenika kulture u našoj republici, Narodni odbor kotara Osijek je prema preporuci Savjeta za zaštitu spomenika kulture NR Hrvatske osnovao 21.XII 1961.g. Zavod za zaštitu spomenika kulture u Osijeku. Suosnivači ovog Zavoda bili su i ostali kotarevi na području Slavonije. Prvog listopada slijedeće /1962./ godine NOK-a Osijek postavio je v.d.direktora Zavoda prof. Novaka Jocića koji je ostao na čelu ove ustanove deset godina.

Osnutkom ovog Zavoda koji je tada djelovao na 14 općina, konzervatorska aktivnost je nastavljena novim snagama uz veliku podršku starijih konzervatora, muzealaca, Saveza boraca gotovo svih općina i Društava prijatelja starina.

U toku 1964.g. Zavod je kadrovski ojačan te preduzima rekognosciranje terena gotovo svih općina Slavonije. Te godine sve općine na području djelovanja Zavoda ne samo da su sretljivo pomagale Zavodu dajući mu besplatan prijevoz za vršenje terenskih djelatnosti, već su vrlo aktivno radile na problematici službe zaštite spomenika kulture.

Savjeti za kulturu općina u Slavoniji na svojim sjednicama raspravljali su o problemima spomenika kulture i prirode na njihovom terenu i preduzimali ne samo mjere zaštite, već su preko Saveza boraca ili pojedinaca organizirali evidenciju stanja spomenika kulture. Na ovome poslu naročito se istakla općina Podravska Slatina, Savez boraca te općine, a od pojedinaca Antun Venus povjerenik za zaštitu spomenika kulture. Venusov rad na evidenciji spomenika NOB-e i danas predstavlja dragocjenu dokumentaciju za službu zaštite spomenika NOB-e. Na području općine Donji Miholjac zapažen je rad prosvjetnog radnika Miroslava Fey-a na proučavanju razvitka radničkog pokreta, NOB-e i stvaranja Narodnooslobodilačkih odbora na području bivšeg kotara Donji Miholjac, na području općine Vukovar rad Brane Majskog, a na području općine Sl.Požega rad Srećka Ljubljanovića, koji je nešto kasnije objavio značajnije djelo o spomenicima NOB-e na području općine Sl. Požega.

Zavod je 1964.g. sačinio popise svih vrsta nepokretnih spomenika kulture na području djelovanja, radio na izradi elaborata za zaštitno konzervatorske radove na srednjevjekov-

nom gradu Ružici, konaku manastira sv. Nikole kod Orahovice, i drugim spomenicima angažirajući vrhunske stručnjake konzervatorske nauke iz Zagreba i Beograda, izvodio zaštitno-konzervatorske radove na Kući Plemić i još nekim objektima u osječkoj Tvrđji.

Iste godine /1964./ nakon katastrofalnog potresa koji je naročito pogodio spomenički fundus općine Sl. Brod, Zavod se hitno uključio u akciju spašavanja spomenika kulture te općine. Izradio je tri elaborata /ekipa: dipl. ing. arh. Danica Nikolić, prof. Milan Balić i arh. teh. Branimir Kralik/ konzervatorsko zaštitnih radova za srednjevjekovne kapele u Lovšiću, Glogovici i Zdencima, i na njima već slijedeće godine izvodio zaštitno konzervatorske radove. Sredstva za sanaciju ovih bisera srednjevjekovnog graditeljstva Slavonije osigurao je Fond za unapređivanje kulturnih djelatnosti SRH-e uz participaciju Skupštine općine Sl. Brod, čiji su organi uprave tih godina poslije potresa ulagali velike napore za spašavanje spomenika kulture zajedno sa konzervatorima iz Osijeka, Zagreba i muzealcima iz Sl. Broda.

Narednih godina Zavod posvećuje pažnju evidenciji pokretnih spomenika kulture, a posebno izradi tehničke dokumentacije za veliki broj nepokretnih spomenika na području općina: Beli Manastir, Našice, Nova Gradiška, Orahovica, Osijek, P. Slatina, Sl. Požega, Sl. Brod, Valpovo i Vukovar. Na izradi konzervatorske tehničke dokumentacije, posebice studija za rekonstrukciju spomenika - ističu se radovi ing. Ilije Kneževića - konzervatora.

Zavod je izvodio konzervatorsko-zaštitne radove na srednjevjekovnom gradu Ružici /1966-1972./, srednjevjekovnoj kući valpovačkog dvorca, srednjevjekovnom gradu Erdutu, nastavio radove na kompleksu zidina srednjevjekovnog grada Iloka koje je otpočeo Konzervatorski zavod iz Zagreba, nastavio radove na nužnoj sanaciji gotičke crkve sv. Marije u Voćinu, otpočeo radove na srednjevjekovnom gradu Kolodjvaru, a u Osijeku radio na više objekata. Zaštitno-konzervatorske radove u Osijeku finansirala je Skupština općine Osijek ili pak Stambeno poduzeće Osijek /impozantna zgrada Glavne straže u Tvrđji, vanredan potez objekata nastao u duhu secesije početkom ovog stoljeća na Bulevaru JNA i mnogi drugi objekti/.

Stupanjem novog Zakona o zaštiti spomenika kulture "Narodne novine" br. 7/67. Zavod za zaštitu spomenika kulture u Osijeku postaje regionalna ustanova, koja od 1967. djeluje kao Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Osijeku. Zavodu se povećava teren sa novih pet općina: Grubišno Polje, Daruvar, Pakrac, Novska i Virovitica.

Već iduće godine /1968./ Regionalni zavod je preduzeo akciju evidencije terena posebice novih općina. U ekipi su radile prof. Zorica Ančić, Marija Devide i fotograf Rudolf Bartolović, a od 1969. pa nadalje zavod je vrlo aktivno radio na registraciji spomenika kulture - posebice na registraciji

nepokretnih spomenika kulture i urbanističkih cjelina. Priku-
pljana je i izrađivana dokumentacija za pojedinačne spomenike,
kojoj je posebna pažnja posvećena od 1972.g. dolaskom druga
Zdenka Jurašeka za v.d. direktora Zavoda. Tada su ustrojene
četiri vrste kartoteka, ustrojene Knjige kartona kartoteka i
dosjea pojedinačnih spomenika, upravo kako je propisao Savjet
za zaštitu spomenika kulture SRH-e 1967. godine. Od tada, pa
do danas Zavod redovito šalje centralnoj evidenciji Republič-
kog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagreb popunjene ko-
pije evidencionih kartica spomenika kulture. Do danas je pos-
lato preko šest stotina kartica, što vjerujemo da nije učinio
ni jedan Zavod na području naše Republike. Otvoreno je preko
800 dosjea nepokretnih spomenika kulture i neprestano se radi
na popunjavanju bogate fototeke i planoteke Zavoda.

Posljednjih par godina Zavod se angažirao na izradi kon-
zervatorske dokumentacije zaštićenih urbanističkih aglomeraci-
ja Osijeka, Sl.Broda, Sl.Požege, Vinkovaca, Djakova i Našica
kojoj su date smjernice za dalji tretman ovih cjelina.

Zavod je prošle godine pružio veliku podršku Društvu
konzervatora Hrvatske, pomažući da se u Osijeku održi Skupšti-
na DKH i kolokvih posvećen dvorcima i srednjovjekovnim utvrđe-
nim gradovima Slavonije. Zavod je pomagao kod izlaženja dvo-
broja Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, koji je pos-
većen Kolokviju o dvorcima i srednjovjekovnim gradovima Slavo-
nije.

Isto tako ova regionalna ustanova uspostavila je brojne
kontakte sa zavodima za zaštitu spomenika kulture ne samo na
terenu SR Hrvatske već i u drugim republikama.

Zavod je surađivao sa brojnim ustanovama, institutima,
boračkim i omladinskim organizacijama, Jugoslovenskom narod-
nom armijom i pojedincima koji se bave naučnim i stručnim ra-
dom. Stručnjaci Zavoda održali su prošle godine nekoliko pre-
davanja o spomenicima kulture studentima Pedagoške akademije u
Osijeku i učenicima gimnazije, a referent za spomenike Revolu-
cionarnog radničkog pokreta i NOB-e prof. Ilija Bulatović go-
dinama pomaže boračkim organizacijama i omladinskim organiza-
cijama pri različitim akcijama vezanim za spomenike naše novije
povijesti.

U cilju upoznavanja radnih ljudi sa spomeničkim fundusom
Slavonije i Baranje, a u skladu sa Akcionim programom Regional-
nog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku u provođenju
stavova i zadataka iz Pisma Predsjednika Tita i Izvršnog biroa
SKJ-e, Regionalni zavod je 1973. godine izradio Katalog regis-
triranih spomenika kulture na terenu Slavonsko-baranjske regi-
je, iduće 1974. godine Zavod je dao javnosti Popis evidentira-
nih nepokretnih spomenika kulture na terenu Slavonsko-baranj-
ske regije koji je obuhvatao preko 1.600 nepokretnih spomenika.
Početkom 1975. godine Zavod je izdao također u tehnicu umnoža-
vanja prošireni popis spom. kulture pod naslovom: "Pregled evi-
dentiranih nepokretnih spomenika kulture na terenu Slavonsko-
-baranjske regije", koji obuhvata 2.411 nepokretnih spomenika
kulture.

I na kraju ovog kratkog prikaza tridesetgodišnjeg rada službe zaštite spomenika kulture na području Slavonije i Baranje valja istaći, da je ova služba od posebnog društvenog interesa, naročito u poratnom periodu, ograničena materijalnim i kadrovskim mogućnostima uspješno djelovala, prvenstveno zahvaljujući podršci: narodnih vlasti, Jugoslovenske narodne armije, masovnih organizacija i pojedinaca stručnjaka, koji su pod vrlo teškim uslovima radili na spašavanju spomenika kulture i razvoju konzervatorske nauke.

I Z V O R I I L I T E R A T U R A

- Dr. Danica Pinterović: Dnevnik I /od 1.1.1947 do 31.12.1948/
rukopis kod autorice
- Dnevnik II /od 1.1.1949 do 13.6.1950./
rukopis kod autorice
- Dnevnik III/od 14.6.1950.do 4.10.1954./
rukopis kod autorice
- Dokumentacija konzervatorskog arhiva Gradskog muzeja u Vukovaru i bilješke dugogodišnjeg povjerenika za zaštitu spomenika kulture općine Vukovar A.E.Brlića
- Godišnji izvještaji o izvršenju plana rada Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku /1973,1974./
- Dr. Danica Pinterović: Ing.arh. Blaž Misita - Katušić /in memoriam/, Osječki zbornik,VIII p.353-355
- I Bach: Dr Andjela Horvat, povodom tridesetgodišnjice njenog rada, Vijesti MK, 1965. 5. p.150-156
- Kornelija Minichreiter: Registracija arheoloških lokaliteta Slavonije i Baranje, Glasnik SM, Vukovar 1973. 21. p. 14-17 i nastavak u istom časopisu br. 23. p. 16-19.
- Kornelija Minichreiter:Arheološki lokaliteti Slavonsko-baranjske regije i njihova zaštita, Vijesti MK. 1973. 6. p. 28-29.
- Milan Balić -: Dokumentacija Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku, Glasnik SM, Vukovar 1973. 23. p. 19-21
- Milan Balić : Kratak pregled konzervatorske djelatnosti na terenu općine Sl.Brod, Glasnik SM. Vukovar 1974. 26. p. 31-35
- Milan Balić i Branko Lučić /nepotpisano/: Počasni članovi Društva konzervatora Hrvatske, Vijesti MK. 1974. 1-2. p.6-7
- Milan Balić: Veliki broj spomenika kulture na Brodskom terenu /razvoj službe zaštite i njeno djelovanje/, "Brodski list" br. 33 od 22.VIII 1975.
- Milan Balić: Zaštitimo spomenike kulture /I dio/ "Županija" br.242 od 2.IX 1975.
- Milan Balić: Spomenici kulture općine Vukovar /razvoj službe zaštite spom.kult.na ovoj općini /Vukovarske novine" u tri nastavka: 2o.IX, 27.IX i 4.X 1975.
- Milan Balić: Zaštita spomenika kulture u Đakovštini, "Đakovački list" br. 846 od 4.X 1975.g.